

Hoofdstuk 1

What's love got to do with it?¹

Over de betekenis van wangedrag en overspel in het familierecht

Naomi Spalter*

1.1 Geen liefde zonder strijd

Elkaar de liefde verklaren; zo begint het meestal. Maar geen liefde zonder strijd.² In het heetst van de strijd kunnen partners of verwanten elkaar soms naar het leven staan. Zo schreef een vrouw aan haar man dat zij niet van plan was van hem te scheiden, daaraan toevoegend (inclusief spelfouten): '(...) je bent al weer ziek, dat is je straf voor wat je mij heb aangedaan. Ik hoop dat je gauw de pijp uit gaat, Mijnheer Y.'³ Voor de rechter vormden deze boze briefjes een reden om ten laste van heer Y. geen onderhoudsplicht vast te stellen jegens zijn ex-vrouw (hierna ook: partneralimentatie).

Hoewel het familierecht dé relaties regelt waar de liefde tussen mensen juist wordt bevestigd – bijvoorbeeld de wetgeving over de afstamming van een kind en een rechtsgeldige huwelijksluiting – bevat het familierecht eveneens veel regels voor de gevallen waarin de liefde over is. In deze bijdrage wordt aandacht geschonken aan een onderwerp binnen het familierecht waar de strijd in de liefde – en de daaruit soms voortkomende haat – evident is. Getracht wordt namelijk antwoord te geven op de vraag óf, en zo ja in hoeverre, het recht rekening dient te houden met wangedrag van verwanten of (ex-)partners en overspel tussen geliefden. Wangedrag is een term ontleend aan het alimentatierecht en komt in de praktijk vooral voor in zaken betreffende partneralimentatie en de onderhoudsplicht tussen ouders en jongmeerderjarigen (paragraaf 1.2). Daarom wordt allereerst ingegaan op de definitie van wangedrag (paragraaf 1.2.1) en de juridische consequenties hiervan voor de onderhoudsverplichting tussen ouders en jongmeerderjarige kinderen (paragraaf 1.2.2) en tussen gescheiden echtparen (paragraaf 1.2.3). Vervolgens wordt bekeken of overspel een rol speelt in het recht en zo ja, welke (paragraaf 1.3). In het partneralimentatierecht kan het verzwijgen voor een partner dat een tot het gezin behorend kind is geboren uit een overspelige relatie, wangedrag inhouden (paragraaf 1.3.1). Overspel kan echter niet slechts van betekenis zijn in het alimentatierecht, want het verzwijgen van overspel bij het sluiten van een samenlevingsovereenkomst kan als een vorm van dwaling worden aangemerkt (paragraaf

1. Titel is ontleend aan een nummer van Tina Turner van het album 'Private Dancer' uit 1984.

* Naomi Spalter is senior juridisch medewerker bij de Rechtbank Den Haag en schreef een proefschrift over de grondslagen van partneralimentatie. Deze bijdrage is op persoonlijke titel geschreven. Met dank aan prof. mr. L.C. Coenraad.

2. Mensen willen zeggenschap over hun eigen leven en verwerven die door macht uit te oefenen over anderen; degene die de regels stelt, hoeft zich niet aan te passen. In de liefde wordt deze machtsstrijd ook gevoerd. Zie hierover bijvoorbeeld: R. Ponnet, *Blijf bij mij. Hoe we in relaties strijden voor macht en intimiteit*, Tiel: Lannoo 2012.

3. HR 2 december 1977, NJ 1978/346.

Hoofdstuk 2

Het strafrecht en de bescherming van minderheden: een haat-liefdeverhouding?

Marloes van Noorloos^{*}

2.1 Emoties, het strafrecht en de verhoudingen tussen groepen mensen

Wat hebben liefde, haat en het strafrecht met elkaar te maken? Eigenlijk alles: emoties vormen de uiteindelijke oorsprong van onze normen en daarmee van ons (straf)recht.¹ Hoewel ons strafrecht natuurlijk oneindig complex is en we onze normen geenszins kunnen reduceren tot eenduidige biologische driften, is het frappant hoe bepaalde gedragingen, zoals moord en diefstal, nagenoeg overal strafbaar zijn – mensen over de hele wereld blijken vergelijkbare intuïties te hebben over de (relatieve) strafwaardigheid daarvan.² Het strafrecht is doorspekt met vaak contrasterende emoties zoals schaamte, afschuw, woede, maar ook sympathie; misdaad en straf roepen bij mensen hevige emoties op. Die emoties moet het strafrecht kanaliseren. Daarin zit ook een belangrijke expressieve functie – het overbrengen van een verhaal aan het grote publiek, het inprenten van de norm, kan niet effectief gebeuren zonder dat daarbij ook de emoties worden betrokken. Bovendien wordt steeds duidelijker dat emoties een belangrijke rol spelen bij morele oordeelsvorming,³ ook bij de beslissingen die de rechter neemt – emoties en verstand zijn allebei op hun eigen manier van belang om informatie te verwerken.⁴

Ons moderne strafrecht bevat bovendien diverse delicten die met liefde, haat of allebei te maken hebben. Denk bijvoorbeeld aan gedwongen huwelijken,⁵ gezinsdrama's en 'loverboys' (er schijnen tegenwoordig zelfs 'listige jihadloverboys' te bestaan⁶). Over haat en liefde in het strafrecht zou je, kortom, bibliotheken vol

* Marloes van Noorloos is universitair docent straf(proces)recht, Tilburg University. Mijn dank gaat uit naar de organisatie van de Jonge NJV en naar Pieter Verrest voor de waardevolle feedback op een eerdere versie van deze bijdrage. Ook wil ik mijn collega's van het departement Strafrecht in Tilburg bedanken voor hun nuttige commentaar.

1. G. Knigge, *Het irrationele van de straf* (oratie Groningen), Arnhem: Gouda Quint 1988; H. Gommer, *A biological theory of law: natural law theory revisited*, Seattle: Createspace/Amazon 2011.
2. G. Newman, *Comparative deviance: perception and law in six cultures*, New York: Elsevier 1976; J. Mikhail, 'Is the prohibition of homicide universal? Evidence from comparative criminal law', *Brooklyn Law Review* 2010, p. 497-515; P.H. Robinson, *Intuitions of justice and the utility of desert*, Oxford/New York: Oxford University Press 2013, p. 21-22.
3. J. Haidt, 'The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment', *Psychological Review* 2001, afl. 4, p. 814-834.
4. M. Yzermans, 'De rol van rechterlijke emoties bij het oordelen', *Rechtstreeks* 2012, afl. 3, p. 15-40.
5. I.E.M.M. Haenen, *Force & marriage: the criminalisation of forced marriage in Dutch, English and international criminal law*, Antwerpen: Intersentia 2014.
6. Ministerie van Veiligheid en Justitie, Beantwoording Kamervragen van de leden Rebel en Marcouch over het bericht dat listige jihadloverboys piepjonge meisjes inpalmen, 26 juni 2015, *Handelingen II* 2014/15, 2708.

Hoofdstuk 3

Over nabuurschap en buurhaat in het recht

Michel Vols*

3.1 Inleiding

Liefde en haat treffen elkaar in de woning, en bij uitstek in de slaapkamer. Aan de ene kant is dat de plek waar mensen de liefde bedrijven. Aan de andere kant kunnen bezigheden aldaar leiden tot de nodige frustratie (en zelfs haat) bij de burens, die nachten wakker liggen vanwege geluidsoverlast. Er bestaat wereldwijd de nodige casuïstiek over instanties die op verzoek van wanhopige burens optreden tegen zeer luidruchtige geliefden.¹

Deze bijdrage gaat over ernstige conflicten tussen burens en de wijze waarop de Nederlandse lokale overheid tegen woonoverlast optreedt. Bevolkingsgroei en verstedelijking zorgen dat dit thema steeds nadrukkelijker op de agenda staat.² Het is onduidelijk hoe groot de omvang van het probleem precies is, maar in een representatief bevolkingsonderzoek gaf 6% van de respondenten aan vaak overlast te ondervinden van de directe burens en 16% gaf aan soms overlast te ondervinden.³ Bij huurders in appartementencomplexen in steden loopt het percentage dat zegt vaak overlast te ondervinden op tot wel 15%.⁴

Het interpreteren van deze cijfers blijft echter lastig, omdat overlast een multi-interpretabel begrip is.⁵ In deze bijdrage versta ik onder woonoverlast hinder die wordt veroorzaakt in of direct rond een woning. Een doen of nalaten in de woning kan een onplezierige ervaring bij een omwonende veroorzaken.⁶ Om het begrip nader te operationaliseren onderscheid ik drie typen overlastveroorzakers: gevaarzetters, drugsdealers en hinderlijken. Het eerste type slaat op bewoners die zich bezighouden met gevaar zettende activiteiten zoals het veroorzaken van brandge-

* Michel Vols is universitair docent en onderzoeker binnen het Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Rijksuniversiteit Groningen.

1. Zie onder meer 'Bemiddelaars druk met luide seks burens', *Algemeen Dagblad* 9 september 2009; 'Noisy sex woman admits Asbo breach', *BBC Online* 15 december 2009; 'Amtsgericht München: Vermieter darf Mieter wegen lauter Sex-Schaukel kündigen', *Der Spiegel* 22 augustus 2014; 'Woman sent to jail for noisy sex', *The Guardian* 1 juni 2015. Zie in het algemeen E. Cockayne, *Cheek by jowl. A history of neighbours*, London: Bodley Head 2012, p. 197-199.
2. Zie bijvoorbeeld CBS, 'Meer sociale overlast door hangjongeren', www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/veiligheid-recht/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-4068-wm.htm, laatst geraadpleegd op 23 juni 2015.
3. CBS, *Woononderzoek 2012*, www.woononderzoek.nl, laatst geraadpleegd op 23 juni 2015. De Veiligheidsmonitor 2014 geeft ongeveer hetzelfde beeld: zie CBS, *Veiligheidsmonitor 2014*, Den Haag: CBS, p. 29.
4. CBS, *Woononderzoek 2012*, www.woononderzoek.nl, laatst geraadpleegd op 23 juni 2015.
5. Zie A. Millie, *Anti-social behaviour*, Maidenhead: Open University Press 2009; M. Koemans, *The War on Anti-social Behaviour*, Leiden: Leiden Law School 2011; E. Devroe, *A swelling culture of control? De genese en toepassing van de wet op de gemeentelijke administratieve sancties in België*, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2012.
6. Zie G. Breeuwsma, 'Verlos mij van des menschen overlast', *Justitiële Verkenningen* 2001, afl. 1, p. 10-24.

vaar, slecht woningonderhoud dan wel het ernstig laten vervuilen van de woning. Het tweede type overlastveroorzakers maakt zich schuldig aan drugshandel in en rond de woning, hetgeen veelal gepaard gaat met de aanloop van overlastgevend bezoek en intimidatie van omwonenden. Het derde type overlastveroorzakers is een restcategorie en omvat bijvoorbeeld bewoners die ernstige geluidshinder veroorzaken of de buren voortdurend lastigvallen. Er bestaat natuurlijk geen waterdichte scheiding tussen de drie typen overlastveroorzakers. Zo kan sprake zijn van samenloop: een buurvrouw kan ernstige geluidsoverlast veroorzaken, brandgevaar veroorzaken door hennep te kweken in de woning en de softdrugs tegelijkertijd verkopen vanuit haar woning.⁷

Natuurlijk kan het ondervinden van ernstige overlast bewoners doen besluiten om hun heil ergens anders te zoeken en te verhuizen. De liefde voor een woning zorgt er echter voor dat mensen veelal besluiten dat niet te doen. Onderzoek heeft aangetoond dat een woning voor veel mensen meer is dan een aantal muren met een overkapping. Er wordt in dat verband dan ook wel gesproken van de *x-factor* van de woning: 'home = house + x'.⁸ Deze *x-factor* zorgt dat mensen van hun woning houden en de strijd met de zo gehate buren aangaan. Zij verzoeken de overheid doorgaans wel om hulp en om de overlast zo snel mogelijk aan te pakken.

Een eerste principiële vraag is of de lokale overheid eigenlijk wel een rol zou moeten hebben bij de aanpak van woonoverlast. Zijn burgers niet primair zelf verantwoordelijk voor het oplossen van burenconflicten?⁹ Biedt bijvoorbeeld het burensrecht (in het bijzonder artikel 5:37 Burgerlijk Wetboek (BW)) niet voldoende mogelijkheden voor het adresseren van de problemen?¹⁰ Hoewel burgers een evidente verantwoordelijkheid hebben in het zelf oplossen van hun conflicten, zijn er meerdere redenen waarom de lokale overheid wel een belangrijke rol zou moeten spelen in de aanpak van woonoverlast. Ten eerste blijken de privaatrechtelijke mogelijkheden niet altijd voldoende geschikt om het probleem aan te pakken. Zo vormen bijvoorbeeld de kosten voor veel burgers een niet te nemen horde bij het starten van een civielrechtelijke procedure. Bovendien durven slachtoffers een dergelijke procedure soms niet te initiëren, omdat zij bang zijn voor represailles.¹¹ Ten tweede raakt de aanpak van woonoverlast niet slechts een privaat belang, maar ook een publiek belang. In veel zaken bedreigt de woonoverlast eveneens de openbare orde, de leefbaarheid van wijken of de openbare veiligheid dan wel gezondheid. In dat geval dient de burgemeester (artikel 172 Gemeentewet) of het college van burgemeester en wethouders (artikel 1a jo. 1b Woningwet) op te treden tegen de overlast.¹² Ten derde dwingen positieve verplichtingen voortvloeiend uit artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens

7. Zie bijvoorbeeld Rb. Zwolle-Lelystad 23 mei 2007, ECLI:NL:RBZLY:2007:BA8654.

8. Zie L. Fox O'Mahony, 'The meaning of home: from theory to practice', *International Journal of Law in the Built Environment* 2013, afl. 2.

9. Zie J. van der Grinten & A. van den Berg, 'Initiatiefwetsvoorstel "Wet aanpak woonoverlast"', *NJB* 2015, afl. 7, p. 443.

10. Zie A.C. Wibbens-de Jong, *Burensrecht*, Deventer: Kluwer 2009.

11. Zie www.hetccv.nl/instrumenten/Buurtbemiddeling/menu_bb_extra/woonoverlast, laatst geraadpleegd 23 juni 2015. Zie ook E. van Marissing & F. de Meere, 'Uiteindelijk is het allemaal maatwerk' *Evaluatie Actieplan Aanpak Woonoverlast Rotterdam*, Utrecht: Verwey Jonker Instituut 2011, p. 32; I. Bakker & R. van der Graag, *Ernstig overlastgevende gezinnen aangepakt*, Utrecht: Verwey Jonker Instituut 2012, p. 20, 27 en 32; Rb. Zwolle-Lelystad 24 augustus 2008, ECLI:NL:RBZLY:2006:AY9272, r.o. 6.

12. Artikel 21 Grondwet bepaalt bovendien dat de zorg van de overheid gericht moet zijn op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.